

ONTGINNINGSGESCHIEDENIS VAN MERGELGROEVEN

OPMERKINGEN BIJ TWEE ARTIKELN IN HET NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Ed de Grood, Schophemerheide 355, B-3798 's-Gravenvoeren (België)

Henk Blaauw, Haver 46, 6581 RC Malden

In het Natuurhistorisch Maandblad van december 2003 en oktober 2005 zijn twee artikelen verschenen over de ontginningsgeschiedenis van gangenstelsels in de Sint Pietersberg bij Maastricht (SILVERTANT, 2003; 2005). Aan het onderzoek ligt omvangrijk en intensief veldwerk ten grondslag dat echter, gezien de inhoud van beide artikelen, helaas niet leidde tot afdoende wetenschappelijk onderbouwde resultaten. In deze korte reactie signaleren wij enkele zwakke punten in het betoog van Silvertant en geven wij aan welke (moeizame) weg tot meer verantwoorde uitspraken kan leiden.

GRAAFRICHTINGEN

In het artikel van oktober 2005 komt het betoog van Silvertant er op neer dat hij een methode heeft ontwikkeld, de zogenaamde graafrichtingenkaart, die in combinatie met 'veldwerkgegevens' de wordingsgeschiedenis van het Gangenstelsel Zonneberg verklaart.

Deze methode bestaat echter al ruim dertig jaar en is niet door Silvertant ontwikkeld maar door Max Wijnen te Maastricht (VAN SCHAİK, 1983). Wijnen maakte in de jaren zeventig van de vorige eeuw een volledige en

nauwkeurige graafrichtingenkaart van de bovenste ontginningslaag van het Gangenstelsel Zonneberg. Kenmerkend voor zijn aanpak was dat voor elk ganggedeelte tussen twee zijgangen de graafrichting met een pijltje werd vermeld (VAN SCHAİK, 1983). Dat is nodig omdat bij de constructie van de kaart verschillende complicaties kunnen optreden. Zo zijn er gangen met aan de linker en rechter wand tegengestelde graafrichtingen. Ook kan de graafrichting van een wand in hoge gangen op verschillende hoogte verschillen. Verder zijn er gangen waar de graafrichting om de een of andere reden nauwelijks of niet meer zichtbaar is. Graafrichtingenkaarten volgens dit systeem ontwikkeld, zouden de basis voor het onderzoek van Silvertant moeten zijn, maar ontbreken in zijn publicaties (SILVERTANT, 2003; SILVERTANT & RUTTEN, 1999).

DATERING

Wijnen was zich, waar het gaat om het onderscheiden van ontginningsfasen, zeer bewust van de complexiteit van de materie, maar kwam niettemin voor de Zonneberg tot een vijftal globale conclusies (VAN SCHAİK, 1983). Eén van deze conclusies luidt dat het centrale deel van het Gangenstelsel Zonne-

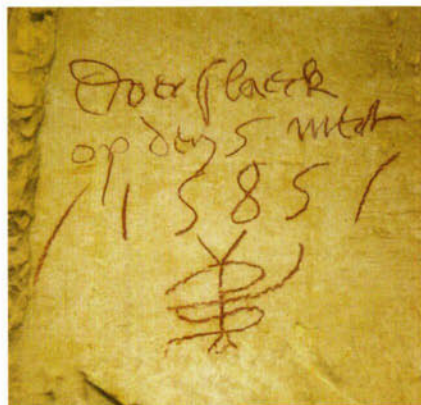
berg vanuit het Gangenstelsel Slavante is ontstaan en dat dus dáár, bij meerdere doorbraken, de oudste gangen gezocht moeten worden. In tegenstelling tot wat de veelkleurige kaart (SILVERTANT, 2005) in het onderhavige artikel suggereert, komt Silvertant niet veel verder in zijn conclusies. Zijn kaart onderscheidt, gezien de kleurcoderingen, weliswaar 27 ontginningsstadia, toch worden maar drie kleuren verklaard: donkerblauw is uit 1535, rood is uit 1570 en groen is 'later'. Silvertant geeft dus voor slechts twee stadia een datering. Hij baseert deze nieuwe kennis op 'aan de ontginning gerelateerde opschriften en enkele bronfragmenten'. Relevante opschriften of andere veldwerkgegevens worden de lezer echter onthouden en de bronfragmenten blijken ontleend aan BAUDUIN (z.j.), een niet gepubliceerde tekst zonder enige status.

Ook in het eerder artikel heeft SILVERTANT (2003) problemen met de datering van de ontginningsfasen. Daar worden de Kruistochten gebruikt om het ontstaan van mergelgroeven in de Middeleeuwen te verklaren en worden de Tempeliers opgevoerd als de initiators van grootschalige mergelwinning. Deze conclusies ontberen ons inziens een afdoende wetenschappelijke onderbouwing. Mergelwinning voor gebruik als bouwsteen en als grondverbeteraar was al in de Romeinse tijd bekend en dat de techniek verloren zou zijn gegaan, zoals Silverant suggereert, is nooit vastgesteld.

De Tempeliers hebben in en om Maastricht geen rol van betekenis gespeeld. RAMAKERS (1990) schrijft daarover: 'Al met al blijft er van een vestiging van de Tempeliers in Maastricht niet méér over dan in de 19e eeuw vastgelegde verhalen en drie tekeningen, te weinig om tot het bestaan van een huis of commanderie te besluiten'. Ook elders wordt de aanwezigheid van Tempeliers in de omgeving van Maastricht ontkend (TER VEEN, 2004).

CONCESSIES

Evenmin heeft Silvertant doorslaggevende argumenten voor zijn zogenaamde concessieclaims. Het is niet moeilijk verschillende andere verklaringen te bedenken voor de vele tekens en markeringen die sinds de Middeleeuwen op plafonds en wanden van mergelgroeven zijn geplaatst. Wat Silvertant concessieclaims noemt, kunnen bijvoorbeeld ook huismerken of aanduidingen van een gevaar of van een aanstaande doorbraak zijn

FIGUUR 1

Geen concessieclaim maar mededeling over een doorbraak in 1585: "Doerslaeck op den 5 mert 1585", met huismerk van Peter Stas (foto: J. Silvertant).

(DIELIS, 1956). De tekst van het opschrift van figuur 3 in de tweede publicatie (SILVERTANT, 2005) is in ieder geval geen concessieclaim, maar een verwijzing naar de doorbraak die daar in 1585 (en niet 1584) heeft plaatsgevonden (figuur 1). In tegenstelling tot de dateringen van de ontginningsfasen (SILVERTANT, 2003), die op een ons inziens al te rijke fantasie bij het interpreteren van de veldwerkgegevens berusten, wordt in zijn publicatie van 2005 (SILVERTANT, 2005) uitvoerige aandacht besteed aan de problematiek die de datering van de ontginningsfasen met zich meebrengt. De verschillende dateringmethoden (met als basis: geschiedschrijving, archeologie, geografie, kunsthistorie, paleografie, C14-meting en een combinatie van deze disciplines) worden systematisch en zakelijk beschreven. De logische conclusie die daaruit voortkomt wordt echter niet vermeld: alleen door een brede studie, samenwerking en uitwisseling van uit interdisciplinair onderzoek verkregen data kan het onderzoek van ontginningsfasen en de datering ervan tot een succesvol resultaat leiden. Het onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van gangenstelsels blijkt in praktijk complex en weerbarstig te zijn en kan in de toekomst alleen door vruchtbare multidisciplinaire samenwerking tot resultaten leiden. Voor bestuur en leden van de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven die zich met dit onderzoeksonderwerp bezighouden ligt hier een stevige uitdaging.

SUMMARY

GENESIS OF LIMESTONE QUARRIES COMMENTS ON TWO ARTICLES IN NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

In his articles from December 2003 and October 2005, Silvertant describes the reconstruction of mining phases in underground quarries using a method based on excavation directions. This method was already described and applied 30 years ago by Wijnen. Three publications by Silvertant all fail to include the basis of the method, a detailed map of excavation directions. In fact, Silvertant adds no more than three dates to Wijnen's findings. Also, his map with 27 different colours suggests more than he can prove. The authors argue that Silvertant's arguments are scientifically weak.

In his article of December 2003, Silvertant refers to the crusades and the Knights Templar to date the mining phases in limestone quarries near the town of Maastricht. According to the present authors, his conclusions lack sufficient scientific foundations, one problem being that the Knights Templar never had an established base in or near Maastricht.

Nor has Silvertant any significant arguments for his so-called "concession claims". Other explanations can be given for the many sym-

bols and markings inscribed on walls and ceilings of quarries since the Middle Ages. Instead of concession claims, they might be danger warning signs, house marks, marks to indicate an intersection with another quarry system or just scribbles made for fun. The authors conclude that research into the genesis of quarries in this southern part of the Netherlands is a complicated matter and can only be successfully achieved by multidisciplinary cooperation. The executive committee and members of the NHG study group on underground quarries are invited to accept the challenge.

LITERATUUR

- BAUDIEN, H., Z.J., De ontginning van de St. Pietersberg in de jaren 1550-1750. Niet gepubliceerd typescript. Archief Jan Spee, Maastricht.
- DIELIS, J., 1956. Rapport van de Commissie Wetenschappelijk Onderzoek Sint-Pietersberg. Dielis, Bergelijk.
- RAMAKERS, E., 1990. Tempeliers in Maastricht? In: De Maasgouw, weekblad voor Limburgse geschiedenis, taal- en letterkunde 1990 (109): 75-84.
- SCHAIK, D. VAN (RED.), 1983. De Sint Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte van 1938 - 1983. Ef & Efb.v., Thom.
- SILVERTANT, J. & J. RUTTEN, 1999. Caestert, de genese van het gangenstelsel. Silvertant, Maastricht.
- SILVERTANT, J., 2003. De ontstaansgeschiedenis van de gangenstelsels te Klein-Ternaaien (België). Natuurhistorisch Maandblad 92 (12): 334-340.
- SILVERTANT, J., 2005. De ontginningsgeschiedenis van het gangenstelsel Zonneberg. Natuurhistorisch Maandblad 94 (10): 185-189.
- VEEN, K. TER, 2004. De tempeliers: afrekening met een legende. 5e druk. Aspekt, Soesterberg.

M E D E D E L I N G

VONDST VAN EEN LARVEN- HUIDJE VAN DE GEWONE BRONLIBEL LANGS DE ROER

Na de ontdekking van de Gaffellibel (*Ophiogomphus cecilia*) in 2000 wordt de Roer sinds 2002 vier maal per jaar vanuit een boot geïnventariseerd op de aanwezigheid van larvenhuidjes van deze soort. Enerzijds zijn deze inventarisaties gericht op het in kaart brengen van de verspreiding, anderzijds wordt getracht om populatieontwikkelingen in beeld te brengen door identiek uitgevoerde inventarisaties op een vast traject (GERAEDS & VAN SCHAIK, 2005). Tijdens één van deze inventarisaties is op 23

juli 2005 een larvenhuidje van de Gewone bronlibel (*Cordulegaster boltonii*) gevonden (figuur 1).

HET VOORKOMEN IN NEDERLAND

De Gewone bronlibel is in Nederland een bijzonder zeldzame soort. In de jaren negentig van de vorige eeuw resteerden nog slechts populaties in het Meinweggebied en in het Haeselaarbroek. Incidentele waarnemingen van imago's worden als zwervende dieren beschouwd. Naast de genoemde twee populaties is het tegenwoordig duidelijk dat er ook twee populaties aanwezig zijn in de provincie Noord-Brabant (DELFT, 2004).

De Gewone bronlibel wordt in Nederland in bronbeekjes of beschaduwde bovenlopen van ongestoorde laaglandbeken aangetroffen. Deze beken zijn een halve tot één meter breed, hebben een goede waterkwaliteit en worden met kwel gevoed. Het bodemsubstraat bestaat uit een afwisseling van zand, kiezel en slib (HERMANS, 2002).

DE VONDST LANGS DE ROER

Het larvenhuidje is in de benedenloop van de Roer tegen de bebouwde kom van Roermond gevonden (figuur 2). De Roer is hier circa 40 m breed en langs de oever waar het huidje is gevonden, heerst een